ването на здравен софтуер и той не се сертифицира, с оглед на необходимостта от високо ниво на сигурност на информацията;

► отделните приложения са интернет-базирани и функционират в среда, уязвима към външни и вътрешни атаки;

► не са дефинирани изисквания по отношение на мрежовата сигурност (за Република България – освен тези в Наредбата за задължителните общи условия за сигурност на АИС или мрежи, в които се създава, обработва, съхранява и пренася класифицирана информация [13]);

► не са разработени регламентиращи актове по отношение на защитата на чувствителната информация и данни за пациентите (електронните медицински досиета) (частично тези въпроси са засегнати в Закона за защита на личните данни).

Поради тези причини е необходимо да се работи активно в посочените направления, за да се намери последователно и планомерно решение на дефинираните проблеми и недостатъци. Насоките за развитие са свързани с изсяняване на специфичните изисквания към сигурността на информацията в здравната сфера, с цел гарантиране на безопасността на гражданите като пациенти и отразяването им в националното законодателство.

Библиография

1. Ensuring Security of High-Risk Information in EHRs, <http://library.ahima.org/xpedio/groups/public/documents/ahima/>
2. ISO 21549 – Health Informatics Package, 2007-2014, ISO 21549-5:2008, Health informatics – Patient healthcard data – Part 5: Identification data.
3. Персонализирана ИС в НЗОК съчетава съвременна ИТ архитектура и сигурност на информацията, Cio.bg, бр. 1/2014.
4. <https://pis.nhif.bg/main> 5. <http://mariaradeva.com>
6. Закон за защита на личните данни, 2002, посл.изм. и доп. 2013.
7. European charter of patients' rights, 2002.
8. <http://www.hhs.gov/ocr/privacy/hipaa/administrative/statute/hipaastatute.pdf>
9. Reassessing Your Security Practices in a Health IT Environment, <http://www.healthit.gov/providers-professionals/implementation-resources/reassessing-your-security-practices-health-it>.
10. HIPAA Security Rule, <http://www.hrsa.gov/healthit/toolbox/healthitimplementation/index.html>.
11. HIPAA Privacy Rules, <http://www.hhs.gov/ocr/privacy/hipaa/understanding/summary/index.html>
12. ONC Standards and Certification Criteria, <http://www.healthit.gov/policy-researchers-implementers/standards-certifications-criteria-final-rule>, 2012.
13. Наредбата за задължителните общи условия за сигурност на АИС или мрежи, в които се създава, обработва, съхранява и пренася класифицирана информация, 2003, посл. изм. 2014, www.dksi.bg.

Автор

Доц. Юлияна Каракънева – Нов български университет

ИСТОРИЯ НА МЕДИЦИНАТА

ЛЕКАРИТЕ ОТ РОДА ЧАЛЪКОВИ – ВЪЗПИТАНИЦИ НА ВОЕННО-МЕДИЦИНСКОТО УЧИЛИЩЕ В ЦАРИГРАД

М. Петкова

Настоящата статия има за цел да представи основни факти от биографиите и обществената и медицинската дейност на лекарите от големия възрожденски род на Чалъков(ц)и от Копривница – възпитаници на султанското Военно-медицинско училище в Цариград. Тъй като признаците на проучването са дескриптивни, е приложен историко-документалният подход.

Много научни проучвания и публикации отразяват състоянието на образованието и културата – в частност на медицинското образование, медицината и здравеопазването – на поробените балкански народи през XV-XIX в. Особено високо фактологична е книгата на акад. Ив. Снегаров за турското владичество като пречка за културното развитие на българския и другите балкански народи, което се дължи, според цитирания от него английския пътешественик R. Walsch (1827) на *решиителната враждебност на турците към знанията*.

Що се отнася конкретно за медицината, акад. Снегаров пише: „Към средата на XVI в. в Цариград нямало никакви аптеки, само дрогерии. Гръцки лецителни-практици сновели из българските земи чак до втората половина на XIX в. – също персийци, турци и евреи.“

Навлизащият в Турската империя капитализъм с неговите нови форми на икономика и отношения обаче възражда за живот и у българите забранени от 5 века културни, просветни и духовни дейности. Възражда се подтисканата потребност към просвещение и наука, особено към естествените и медицинските науки. Първото поколение български лекари учат в прочути европейски медицински университети във

време на бързо и интензивно развитие на естествените и медицинските науки, на химията и физиката. Те са следовници предимно на доминиращите тогава идеи на френските просветители и енциклопедисти, а лекарите възрожденци са съпричастни предимно към книжовно-просветното дело и борбата за църковна независимост.

Макар и по-бавно турската държава приема нормативни документи, които регламентират дейността на медицинската практика и откриването на общински аптеки. При султан Махмуд II се открива Имперското медицинско училище (1827) – център на френската медицинска школа. По идея на Сади Хамиди се открива и гражданско медицинско училище (1868). Приема се Правилник за централизирано медицинско управление (1871). По цялата територия на империята се разгръща мрежа от военни болници по английски и немски образец.

Голяма глътка въздух за българите е откриването на медицински училища в Атина (1829), Цариград (1827) и Букурещ (1842). Тъй като тогава турската държава не признава българите за отделен народ, през първите 26 г. Военно-медицинското училище в Цариград не приема български младежи, с изключение на тези, които могат да плащат таксите.

Общо за периода 1827-1877 г. във Военно-медицинското училище в Цариград постъпват 139 българи и се дипломират 71. Завършилите получават чин майор, стажуват и ги разпределят по турските военни гарнизони. Тези, които са учили на държавна стипендия, са задължени да работят като военни лекари в турската армия до пенсионирането им.

От първото поколение възпитаници на училището (1827-1846) са приети само 5 българи, като 4 са завършили с право да са лекари, а един е напуснал. От второто поколение (1846-1857) са завършили 11 български студенти-медици – те са не само повече, но са и по-революционни по дух и дела. От второто поколение възпитаници е и първият от рода Чалъкови лекар.

От прекратената монография на проф. Н. Запрянов научаваме, че началото на рода започва с Вълко Поклонник и жена му Стояна някъде в края на XVII в. Вълко бил абаджия, Божигробски поклонник и дарител на старата копривщенска църква „Успение Богородично“. След поредното опожаряване на Копривщица техният внук чорбаджи Вълко Големия се преселва в Пловдив и сменя занаята на баща си с по-доходоносния на бегликчия и джелепин. Независимо от поста, който заема и парите, които натрупва, той става все по-голям благодетел и дарител на ползу роду. В Рилския манастир и днес може да се види образът на жена му, изографисана като ктиторка. В Бачковския манастир са изписани образите на Вълко и брат му Стоян също като дарители. Чалъковци идват в Пловдив вече богати и силни и това им помага да се вграждат по-лесно в градската гърчеща се пловдивска среда. Те се роят, стават все по-многобройни и по-имотни, но работят без да ощетяват хазната и без да утесняват сиромасите; знатните Чалъковци употребяваха богатствата си за народни дарения, за съграждането на училища, църкви и манастири.

Две поколения от рода сеят семето в благодатната почва на родолюбието и дълга към българщината – независима българска църква, български училища, просвещение на българския народ. След пожара на градското училище в Пловдив (1847) с дарения от Чалъкови и някои други чорбаджии пари се възстановява не само старото, но се изгражда и първото в Пловдив девическо училище. Чалъкови съграждат новото петокласно училище „Кирил и Методий“ – с български учители, с обучение на български език, и! – то е самостоятелно, независимо, със свой фонд (бюджет), поддържан от Стоян Чалъков. Това е училището, в което за пръв път в Пловдив се чества тържествено и открито денят на патронния му празник и на българската просвета (1858).

Независимо къде битуват – в Копривщица, Пловдив или Цариград – това е атмосферата, в която растат и се развиват потомците на Вълко Поклонник чорбаджи. От достъпната ни литература и архивни материали, а и както пише М. Левкова, става ясно, че *социалният просперитет на рода Чалики е в пряка зависимост от икономическата му обвързаност с имперската икономика*.

В тогавашната политико-икономическа обстановка са били нужни българи находчиви, смели, гъвкави, работливи, грамотни. Прозрели необходимостта от високи знания, те изпращат деца и внуци да следват в чужбина – финанси, агрономство, право, медицина – в европейските университети и, разбира се, това са тези, които могат да плащат обучението в тях. Първият лекар, възпитаник на Военно-медицинското училище в Цариград е

проф. д-р Георги Вълкович Чалъков (Чалики) (Одрин, 1833 – Цариград, 1892)

Отличен студент и многообещаващ млад лекар с чин майор, той веднага печели конкурс за началник на хирургическата клиника и преподавател по хирургия в училището (1857). Две години по-късно отива на специализация по хирургия в Париж. Запазен е документ, който доказва, че д-р Г. Вълкович е посещавал лекции по хирургия през учебната

1861-1862 г. Освен от скалпела обаче, младият българин се интересува и от политика – влиза в кръга на Г. С. Раковски и д-р П. Берон, среща се с М. А. Бакунин и А. И. Херцен и още през м. септември 1859 г. с препоръката на Раковски е посветен в парижка масонска ложа. През м. декември 1861 г. д-р Вълкович с готовност се отзовава на отправената му от Г. Раковски молба да лекува ранените български бойци и заедно със своя колега д-р Тодор Шишков заминават за Белград (1862).

След завръщането му от Париж е изпратен за главен лекар на Централната военна болница в Дамаск (1865-1869), избран е за професор по хирургия и е назначен за директор на болницата „Хайдар паша“ в Цариград (1870-1871). Хирургията напълно съответства на неговия неспокоен дух и буен и корав нрав – големи са заслугите и приносите му за построяването и уреждането на военни болници из цялата Турска империя, а като отличен хирург и организатор с размах е допринесъл много за организирането и развитието на хирургичната помощ в много райони на империята. Но не забравя и народните дела в България. Междувременно е избран за дописен член на Българското книжовно дружество (1875), а по-късно – и за действителен (1884).

Той е най-високо издигнатият български лекар в турската империя – с Ферман на султан Абдул Азис от октомври 1873 г. д-р Вълкович е произведен в чин миралай (полковник) в качеството му на главен лекар на турската армия и бей в гражданската йерархия. С берат от 1875 г. е награден с орден „Меджидие“ IV-та ст. През Сръбско-турската война (1876) е началник на военните турски болници в Ниш и София. Приятел е с Мидхат паша и е личен лекар на външния министър Рашид паша (1870-1876). При посещението на пашата при руския император Александър проф. Вълкович е включен като „особен“ лекар в свитата му (1873).

Непосредствено след Априлското въстание е включен в Английската санитарна мисия, описва зверствата, на които са подложени българите, и предава материала на англичаните. За това му „деяние“ Мидхат паша иска главата на своя приятел и докторът – професор, бей, полковник и масон – е осъден на смърт. Само благодарение на падането на Мидхат от власт, по време на Руско-турската война смъртната присъда е заменена със заточение и въдворяване в Дамаск (1877-1878). Още през м. май 1878 г. Г. Вълкович подава оставка и се връща в България, където започва неговата активна обществена и дипломатическа дейност. Той е депутат, директор на Външните дела в Източна Румелия, министър на външните работи в Княжество България (1881-1882), член на 4-я Медицински съвет (1885-1886), директор на Александровската болница (1886), български дипломатически представител в Цариград (1887-1892) и като такъв принуждава Високата порта да се отнася към България като към самостоятелна държава, а не като към привилегирована провинция на Турция. Твърд съмишленик на Ст. Стамболов за запазване на националната независимост на страната ни, Г. Вълкович е убит в Цариград – убийството му е организирано от т. нар. Славянски комитет със знанието на граф Игнатиев и съгласието на граф Нелидов. Физически извършители са българските политемигранти Орловски и Дражев. На 14 февруари 1892 г. завършва земният път на един голям българин и родолюбец, спира неспокойното човеколюбиво сърце на един от не многото радатели за разбирателство и сътрудничество между балканските страни и народи.

От второто поколение възпитаници на Военно-медицинското училище в Цариград е още един представител на Чалъковия род

д-р Александър Вълкович Чалъков (Чалин) (1835–1899)

Роден е в Копривщица и е брат на проф. Георги Вълкович. Завършва Военно-медицинското училище (1866) и, както е по правилата му, става военен лекар в турската армия. По време на върлувалата в Цариград през м. август, септември и октомври 1864 г. холерна епидемия студентът Вълкович влага всичките си знания и сили не само при лечението на заразените, но и за ликвидирането на самата епидемия. От запазено в архивите писмо се вижда, че за тази си дейност д-р Ал. Вълкович е награден с орден „За заслуги“. По-късно, вече лекар, д-р Вълкович е канен за консултации и лечение на някои болни големци в Пловдив. След войната се завръща в Пловдив, Източна Румелия, и се отдава на обществена и политическа работа (1878). В прегледаните архивни и мемоарни над 5 200 документи и материали, както и публикации за живота и дейността на големия Чалъковски род за съжаление присъствието на д-р Александър Вълкович Чалъков е твърде оскъдно.

проф. д-р Александър Павлов Куртович – Зоирос паша (Бейрут, 1841 – Цариград, 1917)

Той е братовчед на проф. Георги Вълкович и д-р Александър Вълкович. Той е дете от смесен брак: майката е гъркиня, дъщеря на православен свещеник в Сирия, а бащата е българинът Павел хВълкович от чорбаджийския род Чалъкови. Интересна и дейна личност, силно ангажиран възрожденец, Павел чорбаджи е прочут бегликчия и джелепин, общественик, търговец, културно-просветен деец, благодетел, възрожденец, милионер, щедър дарител, епитроп в българската църква „Св. Стефан“ в Цариград. Павел Куртович участва и в Тайното възрожденско българско общество, създадено в Цариград (1851), а неговите сподвижници са братята Никола, Атанас и д-р Георги Чалъкови. Той е родоначалникът на българското музикално книгоиздаване (от 1846). Другият син на чорбаджи Павел – Никола Чалъков – е избран за кмет на Пловдив четири пъти и също е известен с дарителството си.

За съжаление родителите рано се разделят и синът им остава при майката. Учи в гръцко училище и живее в гръцка среда. Учи медицина в Пиза и Париж, но завършва Военно-медицинското училище в Цариград (1864). На следващата година, само на 24-годишна възраст е назначен за главен инспектор на общественото здраве в турската армия (1865). Проявил се като добър лечител, спечелва доверието на султан Абдул Азиз и става негов личен лекар, както и на племенниците му Мурад и Хамид, по-късно също султани, т.е., става водеща фигура в султанската медицина.

Известен е с името Зоирос паша. За своята професионална кариера избира бактериологията. Изпратен е на

дългосрочна специализация в Париж при проф. Луи Пастър за усвояване на новата специалност микробиология (1886–1893). Веднага след завръщането му от Париж е назначен за началник на новооткрития Отомански бактериологичен институт, където има големи приноси не само в подготовката и обучението на микробиолози, но и в разработването на противобоязната ваксина. Научните си интереси и дейности поддържа с участия в научни международни форуми. Д-р Александър Куртович – Зоирос паша умира на 76-годишна възраст. Целият му живот протича в Цариград, а трудовата и научната му дейност – във Военно-медицинското училище. Той е турски учен и лекар, от български произход.

Библиография

1. Енциклопедия на българската възрожденска интелигенция. С., ДИ „Д-р Петър Берон“, 1988. 740 с.
2. Запрянов, Н., Н. Казанджиев. Д-р Стоян Чомаков, Изд. ИМП, Пловдив, 2009. 132 с.
3. Кепов, Ив. Живот и дейност на Чалъковци. С., 1935.
4. Кесяков, Хр. Пловдивските първенци Чалъковци. Пловдив, 1932.
5. Куртев, В. Към българо-турските медицински отношения. – Сб. трудове на НИИСХОЗ, т. III, 1973, 236–237.
6. Куртев, В., В. Ганева, П. Серафимов. Дейци на българската медицина и здравеопазване. С., МФ, 1986. 406 с.
7. Левкова, М. Българският род Чалъковци през Възраждането. – Родознание, XV, 2010, 2, 46–50.
8. Манов, Е. Проф. д-р Георги Вълкович – врач, революционер и дипломат. – Сб. мат., vol. III, XXVI Междунар. конгр. ист. мед., Пловдив, 1978. 94–95.
9. Мирчева, К. Чалъкови. – Науч. архив, БАН, 2000, сб. IV, 290–292.
10. Михайлова, Е. К. Болничното дело и здравеопазването в българските земи (1856–1878). Дисерт., С., СУКО, к-дра ист. на България, 2013.
11. Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в БИА. кн., V. С., НБКМ, 1981, ф. 286, 212–215; кн. VIII, 1995, ф. 782, 285–298.
12. Опис на документи за здравното дело и здравеопазването, запазени в БИА на НБКМ. Т. I (до 1878 г.), С., НБКМ, 1986.
13. Петкова, М. Пред Ескулап всички са равни. Така наречената придворна медицина в България 1878–1988. С., МФ, 2016. 546 с.
14. Петровски, И. Съвременното българско здравеопазване от 1877 г. до наши дни. Кн. I. С., ИК НДК, 2001. 400 с.
15. Снегаров, Ив. Турското владичество пречка за културното развитие на българския народ и другите балкански народи. С., БАН, 1958. 244 стр.
16. Стоянов, М. Чалъковци. Към историята на един чорбаджийски род. – Ист. преглед, 1950–1951, 3, 313–329.
17. Стаменова, Г. Борци за нашето национално освобождение, учили във Военно-медицинското училище в Цариград. – В: Сб. мат. II Нац. конгр. ист. мед., В. Търново, 1985, 243–245.
18. Шаламан. Енциклопедия на българските родове: Чалъкови (Копривщица), bulrod.blogspot.com
19. dianakolarova.blogspot.bg/Bulgarian connection, 2016
20. otves.org Александров, Н., М. Петкова. Приносът на българските лекари-масони в здравеопазването и медицината на другите балкански страни до Освобождението 1878 г. – 2-ра Междунар. конф. Човеколюбие и напредък, Варна, 2005.
21. www.ihist.bas.bg/archives_doc_info/Avtoferat-MLevkova/Родът Чалъковци през Възраждането. Дисерт., С., БАН-ИИИ, 2012.
22. 100 години БАН 1869–1969. т. I. С., БАН, 1969. 950 с.

Общи принципи на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания

1. Зачитане достойнството и самостоятелността на индивида, включително свободата на собствен избор, както и максимално независим живот на хората с увреждания;
2. Недопускане на дискриминация;
3. Пълноценно и ефективно участие и включване в обществото;
4. Уважение към различията и приемане на хората с увреждания като част от многообразието на човешкия род;
5. Равни възможности;
6. Достъп (до услуги и информация);
7. Равенство и равноправие между мъжете и жените;
8. Зачитане правото на децата с увреждане да запазят своята идентичност и зачитане на развиващите се способности на децата с увреждания.

СМ